

GLEDALIŠKI LIST

Narodnega gledališča v Ljubljani

1939-40

DRAMA

15 FR. HERCZEG:
SEVERNA LISICA

Din 2:50

GLEDALIŠKI LIST

NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI
1939/40 DRAMA Štev 15

FR. HERCZEG:
SEVERNA LISICA

PREMIERA 18. MARCA 1940

Leta 1932. sem imel v parterju budimpeštanske opere, kjer so nam kot delegatom PEN-klubov uprizorili balet po Lisztovi »Rapsodiji«, na desni strani za sosedo neko avstralsko pisateljico, na levi pa visokega, elegantnega starejšega gospoda, ki je zelo vljudno in svetsko povedal, da je domačin, torej madžarski pisatelj. Predstavil sem se obema, ne da bi bil mogel ujeti njuni imeni. Angležinja se je kmalu zaplela v razgovor s svojim drugim sosedom, Estoncem, jaz pa sem se pogovoril z domačinom, ki je odlično obvladal nemščino in francoščino. V pogovoru, ki je trajal kakih deset minut, sem zvedel od njega, da prevajajo njegova dela predvsem v nemščino in da se v Nemčiji in takratni Avstriji njegove knjige dobro prodajajo. Nato sva prešla na pomenek o Jugoslaviji. Posebno se je navduševal za naše čudovito Primorje, ki ga je, kakor mi je pripovedoval, obiskal s svojo jahto nekajkrat.

Vse to je mi je pripovedoval zelo vljudno, samo po sebi umljivo, nekoliko zaprto in nedostopno, skratka popolnoma v tonu dogrnatega gentlemana. Tudi beseda jahta, ki je za slovenskega pisatelja komaj iz povprečnih romanov znan pojem, mu je zdrsnila v raz-

govoru docela mirno, mimogrede in naravno, kakor da bi mi pripovedoval, da se je v opero pripeljal s tramvajem. Začel me je zanimati kot pisatelj s tolikšnim uspehom in kot človek svetskega, hladno vljudnega, korektnega tipa, ki je bil v razgovoru zdržano in nepoudarjeno duhovit in v izjavah prirodno trezen in odkrito zaprt, zato sem ga poprosil, naj mi ponovi svoje ime. Povedal mi je: Franc Herczeg.

Kakršen je bil Herczeg osebno, tak je tudi v svojem delu. In »Severna lisica« je tipičen plod tega visokega, elegantnega svetskega gentlemana iz budimpeštanske opere, dasi večji del njegove tvornosti predstavljajo romani. Poznavalec madžarske literature, ki govori v naslednjem članku o tej nam tako malo znani kjiževnosti, iz katere doletavajo do nas samo malo tipična imena Molnárjev, Bekeffijev, Fodorjev, označuje Herczega kot »neproblematičnega« pisatelja, konservativne smeri. Tak tudi je. »Severna lisica« ne načenja nobenega moralnega problema o zakonu, marveč je kratkomalo igra o nekem kolikor toliko zanimivem svetskem zakonu in njegovi usodi. O njegovi krizi in razrešitvi.

Ponavljam: zgodba tega zakona ni bila napisana zaradi kakšnega moralnega problema, temveč samo zaradi zanimivosti in zaradi tega, ker je dala pisatelju možnost za duhovito, salonsko komentiranje dogodkov, za risbe treh, štirih svetskih tipov in za izrabo odličnega poznanja miljeja in vsega življenja v družbenem krogu velikomestne inteligence. S temi stvarmi se v »Severni lisici« družita nekoliko frivolna, toda lahka dovtipnost in duhovitost, eleganten dialog in odrska okretnost, ki ustvarja rahle, a dovolj zanimive napetosti, da jih lagodno in prijetno razvozljava. Skratka: resnično elegantna, gladka in neproblematična svetska komedija brez velikih pretenzij, toda prikupna in dostojna po svoji literarni dognanosti.

J. Vidmar

Nova madžarska literatura

Madžarska literatura je proti koncu 19. stoletja »umetnost majhnih stvari in majhnih oblik«. Ker ni obremenjena ne s političnimi, ne s socialnimi in niti ne z verskimi vprašanji, je izraz optimistične in s seboj zadovoljne družbe, ki se s smehljajočo vzvišnostjo zanima za preproste in prirodne nрави kmečkega sloja, ki pa nima nobenega smisla za družbene tegobe nižjih stanov. Najvidnejše mesto zavzema v nji opisovanje srednjega stanu, iz katerega prihaja največ pisateljev 90 let. In ta srednji stan ima svoja bolj konvencionalna kot človeška čustva, veselje, trpljenje in konflikte. Niti edini omembe vredni madžarski pripovednik tega časa, *Koloman Mikszáth* (od 1849 do 1910), ki ga je vlada zelo častila, ni pri vsem bogastvu svojih domislekov in opazovanja, pri vsem svojem smislu za globlji humor našel moči za roman, ki ne bi prodiral samo v širino.

Njegova in njegovih tovarišev glavna zasluga je ta, da so literaturi pridobili precej mnogoštevilno bralstvo, in sicer v malomeščanski družbi in v kmečkih slojih zapadne Madžarske in Sedmograške. V vzhodnih komitatih je kultura še danes na nizki stopnji. Šele okrog leta 1900., ki je v marsikakšnem smislu meja med dvema generacijama in njunima idejnima svetovoma, zavzameta veliko mesto in Judovstvo bolj in bolj odločilno vlogo v madžarskem duhovnem življenju. Seveda se socialna gesla, ki prihajajo z zapada, uveljavljajo le zelo počasi. To je privedlo do radikalizacije literarnih skupin, ki so se zavzele za novo miselnost in za nove izrazne možnosti. Konservativci, ki imajo še vedno oblast v rokah in ki ustvarjajo javno mnenje, žigosajo novo literaturo in njene zastopnike kot nemadžarske. Istovetili so voditelje te literature s politiki levičarskih skupin, proglasili to duhovno gibanje za strankarsko in ga utesnili v preenostransko smer.

Iz tega dejstva izvira, da je »Nyugat« (Zapad), revija, ki je bila spočetka samo literarna in ki je bila ustanovljena 1908. leta, kmalu postala organ radikalizma v literaturi in politiki. Okrog te revije so se kmalu zbrali vsi, ki so si v zadnjem četrtstoletju v madžarski literaturi pridobili ime. Njihov prvi, med svojimi prijatelji kajpada previsoko ocenjeni voditelj je bil lirik *Andreas Ady* (1877. do 1919.), sin majhnega podeželskega plemiča iz vzhodne predvojne Madžarske. Prišel je iz mejne pokrajine, kjer žive Madžari v neposredni sosedščini z Romuni, z razvodja, s katerega je lažje pregledal tuje nravi, življenje in tudi tujo miselnost kakor njegovi rojaki, ki žive v narodno strnjenih pokrajinah. Zaradi tega pa je tudi tem krepkeje čutil svojskost madžarstva in nujnost, da se njegova posebnost brani in ohrani. V Parizu, v katerem vidi samo blesk in veličino in iz katerega s potrjim srcem opazuje kulturno in gospodarsko zaostalost svojega malega, ustenjenega naroda, je postal eden izmed najnestrpnejših nasprotnikov madžarskega konservativizma in njegovega mogočnega voditelja, grofa Štefana Tisze. V boju je podlegel pesnik, zakaj v njegovih delih so videli samo ostro kritiko madžarskih razmer, ne pa tudi skrbi za bodočnost naroda. Kakor njegovo obračunavanje s prevladujočo politično smerjo, tako je tudi njegovo razmerje do ženske, do Boga, do sveta polno napetosti med strastnim hotenjem in skoraj brezvoljnim popuščanjem. Iz teh nasprotij nastaja borba za končno osvobojenje. Ady čuti svet in življenje z redko silovitostjo. A življenja ne obvlada. To je naredilo iz njega nasprotnika sleherne klasike. Najlepši izmed njegovih svobodno tekočih stihov niso zaokrožene, od vseh strani prijemljive umetnine, marveč neposredni izrazi življenjske borbe.

Adyjevo nastop in njegova tvornost nista učinkovala osvežilno samo na mlado generacijo. Tudi starejši, ki so začutili v aktivnosti kroga v reviji »*Nyugat*« nevarnost za svojo eksistenco, so bili pri-

morani stopnjevati svoje delo. Tukaj ne kaže omenjati vseh srednjih talentov v obeh taborih in jih označevati. Toda tudi mnogo prevajani in izven Madžarske znani pisatelji, kakor Kosztolanyi, Babits, Móricz, Kaffka, Molnár, Lengyel, Erdősova in naposled Hatvany spadajo le pogojno v svetovno literaturo. Pač pa so to gotovo glavni predstavniki sodobne duhovne Madžarske. Toda ta madžarska duhovnost še dolgo ni dosegla zapadne kulture in še vedno ni prišla do tega, da bi umetniško izoblikovala svojo narodno in življenjsko posebnost.

Priznani voditelj mladomadžarov, *Mibael Babits* (rojen 1883), je zaslovel po svojih romanih, ki so nekoliko preveč obremenjeni s podrobnostmi in intelektualnimi zastranitvami. V njih se kaže kot odličnjaka in zapetega dediča duhovne kulture starega uradniškega rodu, kot tenkočutnega človeka, v katerem se strastnost njegovega plemena le zdaj pa zdaj še oglasi, in kot človeka, ki živi v trdovratnem in nenasitnem zanimanju za kulturne stvari, predvsem za literaturo. Po svoji naravi je helenist, pri tem pa je vendar tesno spojen z gonilnimi silami našega časa. Spada tudi med najboljše madžarske prevajalce. Temu preintenzivnemu, pri tem pa vseskozi intelektualnemu liriku in pripovedniku manjka utrujena toplota, s katero obdaja svoje postave *Dezider Kosztolányi* (rojen 1885.). Kosztolanyi, ki časti kot svojega vzornika Dostojevskega in ki ga je v Nemčiji odkril Thomas Mann, je jasno misleč kritik, oster analitik, ki brska za vzroki motenj v duševnem ravnovesju in ki med svojimi vrsticami vzdržuje gosto razpoloženje nekakšne izparine razdraženih čustev. Osebe svojih romanov rad porablja za to, da na njih natančneje opazuje ta ali oni družbeni sloj; naloga, ki si jo zastavlja tudi grobi, zdaj pa zdaj nepotrebno surovi in žaljivi *Sigmund Móricz* (rojen 1879). Njegove osebe in povesti uveljavljajo nova demokratična načela. Móricz je na novo odkril vas v madžar-

ski literaturi. Pretrgal je literarno tradicijo, po kateri so bili kmetje v bistvu ljubeznivi, drug drugemu podobni, zelo preprosti in ne-komplicirani ljudje. Ta avtor vidi socialni položaj, ki ga imajo vaščani v primeru z meščani, vidi pa tudi razslojenost kmečke družbe, v kateri se kažejo vse plasti celokupne družbe od kmečke aristokracije do poljedelskega proletarijata. Kmetje, vaška polinteligenca, zaostali in ozkosrčni malomeščani, ki so pri Moriczu vsi pod pritiskom osnovnih dveh gonilnih moči človeške družbe, spolnosti in denarja, se bore v njegovih romanih s tesnimi in dušječimi razmerami. Težak in soparen zrak leži nad knjigami tega realista, ki je pogosto preglasan in prerobusten. V romanu »Zlato v blatu« popisuje tragedijo genija, ki je postavljen v vaško okolje in v njegove omejene kulturne možnosti; v romanu »Vilinski vrt« pa je dal Madžarski prvi popis njene preteklosti v široko zasnovani in veličastni zgodovinski povesti. Tudi v Móriczu živi »velika nezadovoljnost madžarskega plemena s svojim lastnim življenjem«. Toda v nasprotju z Babitsom in Kosztolányiem ima tudi energijo in pogum, ki sta potrebna za boj za boljše in bogatejše življenjske možnosti. Tudi *Margit Kaffka* (1880 do 1819), ki je v treh obsežnih romanih opisala položaj in usodo madžarske ženske, spremembo v njenem socialnem položaju in doraščanje novega ženskega tipa, je realista. Kaffka je edina omembe vredna madžarska pisateljica, zakaj priljubljene in efektne knjige Renée Erdősove, so samo salonska beletristika.

Isto velja tudi za igre nadarjenega *Franca Molnárja* (roj. 1878.), učenca Oskarja Wilda in zelo uspešnega posnemovalca lahke francoske veseloigre. Molnar spada v vrsto vzhodnoevropskih pisateljev, ki izbirajo zapadnoevropske teme in jih zapadnjaško obdelujejo, da postanejo znani v svetovni literaturi. Ker pa zaradi tega ne morejo živeti iz svojskosti lastnega naroda, marveč morajo konstruirati, se

njihovo ustvarjanje kmalu izprevrže v rutino. Molnar je briljanten, toda pač samo briljanten odrski pisec, ki blesteče obvlada odrsko, kinematografski kulturi prilagodenno tehniko. Resne dramatične napetosti se mu zaradi tega često izpreminjajo v odrske trike. V popolnem nasprotju z njegovimi dramatskimi poizkusi je njegova knjiga o »Fantih s Pavlove ceste«, ki resnično živi od »svetovnih« dogodkov in dejanj madžarskih mestnih fantičev. Ti dečki živijo svoje usode sveže in sami iz sebe. Ne smisla ne časa nimajo za sentimentalno ali analitično razglabljanje o samem sebi. Njihova zgodba bi bila ena izmed najboljših mladinskih povesti, če ne bi bila po nepotrebnem obremenjena s tragičnim zaključkom. Molnár je napisal tudi nekaj finih novel, v katerih z redko spretnostjo opisuje komplicirane življenjske oblike v velikem mestu in v katerih se skoraj dotiplje do človeškega bistva.

Molnár je v inozemstvu po krivici znan in čaščen kot reprezentant madžarskega pisateljstva, zlasti med gledališkimi delavci, ki poznajo okus občinstva in ki koprne po odrskih uspehih. V resnici pa stoji izven obeh glavnih skupin med madžarskimi pisci: med taborom konservativcev, ki ga država umetno podpira in vzdržuje in ki mu stoji na čelu Franc Herzeg, in taborom »Nyugata«, ki ga je uradna, desničarsko usmerjena kulturna politika pognala v opozicijo. Elegantni, neproblematični *Franc Herczeg* (rojen 1863.), ki prebira »medlo aristokratske ter svetske« in zgodovinske teme, stoji kot edini pisatelj med veliko skromnejšimi talenti »oficijalne madžarske literature«. Opozoriti je treba samo še na zamišljenega in pri vsej zapeti plahosti vročerkrnega lirika *Oskarja Gellérta* in na satirika *Friderika Karinthyja*, ki je svojo »Capillarija« napisal kot nekakšno nadaljevanje Gulliverjevih potovanj. Romanu Žida *Ludviga Hatvanya* »Bondy mlajši«, ki je »zgodovina trgovske rodbine«, se pozna, da je pisatelj z njim nameraval nekaj nenavadnega. Kronistu

židovske kramarske rodbine, ki je v zadnjem stoletju s svojo brezobzirnostjo dosegla veliko bogastvo, ne da bi se pri tem tudi človeško razvila, gre poleg tega tudi za problem Juda, ki hoče biti pripadnik nekega naroda, a hkratu tudi Jud. Toda Hatvany razreši ta problem in še marsikaterega drugega popolnoma v konvencionalnem smislu. Njegovo delo je pametna, duhovita in zabavna knjiga, ki pa ji manjka življenjsko jedro. Tudi *Béla Balász* je svojo knjigo o »Nemogočem človeku« napisal brez smisla za obliko in prelahkotno. Njegovemu delu se pozna izrecno nagnjenje k agitaciji, katere pa ni prav nič več čutiti v pesmih edinega madžarskega delavskega pisatelja *Ludviga Kásáka*, ki se je medtem že pomeščanil. Reakcija, ki je sledila kratki in okrutni vladi komunistov, ne da madžarski radikalno-revolucionarno literaturi do besede. V emigraciji nastala bojna knjiga *Béle Illésa* »Generalna vaja«, v kateri hoče avtor preprostu delavcu na primeru avstrijskega razsula in razbesnelih diktatur za njim pokazati, da lahko samo radikalen prevrat spremeni njegov obupni položaj, ta knjiga je doživela ogromno naklado v Rusiji, ne pa na Madžarskem.

(Po Georgu Adolfu Narcissu)

Lastnik in izdajatelj: Uprava Narodnega gledališča v Ljubljani. Predstavnik: Oton Župančič. Urednik: Josip Vidmar. Za upravo: Karel Mahkota. Tiskarna Makso Hrovatin. Vsi v Ljubljani.

LEKARNA
Mr. A. USTAR
LJUBLJANA
nasproti glavne pošte

Oddajajo se zdravila po recepte vseh bolnišniških in domačih. — Priporoča malinovec
prsten, naraven v vseh množinah. — Orig. norveško riblje olje, sveže, naj-
finejše vedno v zalogi. — Naročila točno po povzetju!

Klavirje, gosli, čela, saksofone, trompete, klarinete
Hohner harmonike in vse glasbیلne potrebšćine od
šolskih do prvovrstnih izdelkov kupite najceneje pri

WARBINEK
MIKLOŠIĆEVA 4

Garantirano mojstrsko popravilo in
izboljšanje glasu pri vseh glasbilih

A. JANEŽIĆ

Galanterijske in modne potrebšćine

*Šolske, pisarniške in knjigoveške potreb-
šćine na debelo in na drobno*

LJUBLJANA
FLORJANSKA ULICA 12 - 14

*Knjigoveznica, industrija šolskih zvezkov
in poslovnih knjig*

Severna lisica

KOMEDIJA V TREH DEJANJIH. SPISAL FR. HERCZEG.

REŽISER: PROF. O. ŠEST.

Profesor Pavel	Gregorin
Ilona, njegova žena	M. Danilova
Tibor	Kralj
Lizi	V. Juvanová
Baron Trill	Drenovec

Godi se poleti v okolici Budimpešte v poletni hiši prof. Pavla.

Med drugim in tretjim dejanjem mine eno leto.

Blagajna se odpre ob pol 20.

Začetek ob 20.

Konec ob 22.

Parter:	Sedeži I. vrste . . .	Din 25.—
	" II.-III. vrste . . .	" 24.—
	" IV.-VI. " . . .	" 22.—
	" VII.-IX. " . . .	" 20.—
	" X.-XI. " . . .	" 18.—
	" XII.-XIII. " . . .	" 16.—

Lože v parterju (4 sedebe) . . .	Din 90.—
" v I. redu (4 sedebe) . . .	" 90.—
" balkonske (4 sedebe) . . .	" 60.—
Dodatni ložni sedeži: v parterju . . .	" 20.—
" v I. redu . . .	" 20.—
" balkonski . . .	" 15.—

Balkon: Sedeži I. vrste . . .	Din 18.—
" II. " . . .	" 14.—
Galerija: Sedeži I. vrste . . .	" 12.—
" II. " . . .	" 10.—
" III. " . . .	" 8.—
Galerijsko stojišče . . .	" 2.—
Dijaško " . . .	" 4.—

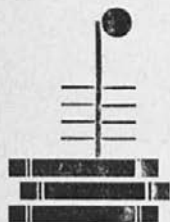
VSTOPNICE se dobivajo v predprodaji pri gledališki blagajni v opernem gledališču od 10. do pol 1. in od 3. do 5. ure.
Predpisana taksa za penzijski fond je vračunana v cenah.

OB
LEPI
GLASBI,
SLADKE
BON-
BONE!

Bon-Bon

LJUBLJANA, MIKLOŠIČEVA CESTA 30

Izbira keskov, bonbonov, čokolade, desertov in likerjev.

Knjigarna Kleinmayr & Bamberg

najstarejša v Jugoslaviji, priporoča
svojo bogato zalogo strokovnih in
zabavnih knjig v vseh jezikih

Ljubljana, Miklošičeva cesta števil. 16

ŠUMI

ČOKOLADA, BONBONI, FINO PECIVO,
BONBONIERE, LIKERJI, I. T. D. I. T. D.
VEDNO SVEŽE BLAGO - TOVARNIŠKA ZALOGA

GRADIŠČE ŠTEV. 7 - 9

POLEG DRAME